

การจัดเก็บและให้บริการหนังสืองานศพ:
กรณีศึกษาศูนย์บรรณสารและสื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
Thai Cremation Books Storage and Services : A case study of Center
for Library Resources and Educational Media Walailak University

อรรถณ บัณฑิตย์* ชิตชัย เมตตาริกานนท์
สำนักวิชาสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ e-mail: batt@wu.ac.th*

บทคัดย่อ

หนังสืองานศพหรือหนังสืออนุสรณ์งานศพ(Cremation Books)เกิดขึ้นในประเทศไทยครั้งแรกเมื่อสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ครั้งนั้นจัดพิมพ์ขึ้นเป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ต่อมาจึงได้ยึดถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติมาจนทุกวันนี้ ปัจจุบันนี้หนังสืองานศพกลายเป็นธุรกิจที่สำคัญและเป็นแหล่งสารสนเทศที่สร้างคุณประโยชน์ในการเผยแพร่สารสนเทศได้อย่างดีในบริบทของสังคมไทย

คำสำคัญ : หนังสืองานศพ,หนังสืออนุสรณ์งานศพ, การจัดเก็บและการค้นคืน,โครงการเอกสาร
ทักษิณคดี, หนังสือหายาก

ABSTRACT

With the introduction of printing into Siam in the 1800s, certain influential people began to hand out commemorative books, and the idea soon caught on. Cremation Books (in Thai : Nangsu Anuson Ngansop) ; these books, published and distributed as gifts on the occasion of cremation ceremonies, are an important cultural artifact of Thai society, providing a rich source of literary, historical, cultural, and folk information. The custom of distributing books for free grew out of a traditional Thai emphasis on gift giving, often associated with Buddhist merit making. More specifically, the free distribution of cremation books is an extension of a cultural practice of giving gifts to people to celebrate a special, meritorious occasion.

Keywords : Cremation Books, Storage and Service, Center for Library Resources,
Educational Media

บทนำ

ศูนย์บรรณสารและสื่อการศึกษาเป็นหน่วยงานหนึ่งที่ได้ดำเนินงานก่อตั้งโครงการพิเศษขึ้น ซึ่งอยู่ภายใต้โครงการอุทยานการศึกษาเฉลิมพระเกียรติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดเก็บและให้บริการสารสนเทศลักษณะพิเศษ ซึ่งประกอบด้วยโครงการย่อยทั้งหมด 4 โครงการ ดังนี้

- 1.โครงการเทิดพระเกียรติ
2. โครงการธรรมเนียมทัศน์
3. โครงการเอกสารทัศนคติและหนังสือหายาก

มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมจัดเก็บ และเป็นแหล่งค้นคว้าเผยแพร่ทรัพยากรสารสนเทศประเภทสิ่งพิมพ์หายากที่เกี่ยวกับข้อมูลท้องถิ่นภาคใต้ โดยเฉพาะจังหวัดนครศรีธรรมราช และหนังสือที่เกี่ยวกับบุคคลสำคัญในท้องถิ่นทั้งในและต่างประเทศ เช่น หนังสืออนุสรณ์งานศพ หนังสือชีวประวัติ หนังสือรวบรวมผลงาน เป็นต้น

- โดยเลขเรียกหนังสือใช้สัญลักษณ์พิเศษ คือ WT
- มีจำนวนทรัพยากรกว่า 7,000 รายการ
- * เฉพาะหนังสืออนุสรณ์งานศพมีทรัพยากรประมาณกว่า 3,500 รายการ

4. โครงการห้องสารสนเทศสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี

ศูนย์บรรณสารและสื่อการศึกษามีหนังสือถิ่นฐานทางการที่เป็น Special Collection ไว้ให้บริการแก่ผู้ใช้ ซึ่งได้รับถวายนันทนาการมาจาก 3 แหล่งด้วยกันคือ

1. สารสนเทศขุนอาเทศคดีศึกษา (Collection of Khun Ates)
2. สารสนเทศจีนศึกษา (Collection of Hanban)
3. สารสนเทศ รองศาสตราจารย์ ดร.สมบุญ ศรีประชัย (Collection Dr.Somboon Siriprachai)
4. ธรรมเนียม พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)

สำหรับงานวิจัยในเรื่องนี้มุ่งเน้นศึกษาเฉพาะการจัดเก็บและการให้บริการหนังสืองานศพ ซึ่งอยู่ภายใต้โครงการเอกสารทัศนคติและหนังสือหายาก ซึ่งศึกษาเฉพาะหนังสืองานศพที่มีทรัพยากรประมาณกว่า 3,500 รายการแต่ได้กำหนดขอบเขตการศึกษาตามจำนวนที่มี ณ วันที่ศึกษาคือ 3,500 ชื่อเรื่องเท่านั้นหนังสืองานศพหรือหนังสืออนุสรณ์งานศพ (Cremation Books)เกิดขึ้นในประเทศไทยครั้งแรกเมื่อสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ครั้งนั้นจัดพิมพ์ขึ้นเป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์หรือที่รู้จักกันดีในหมู่ชาวไทยโดยออกพระนามว่าพระนางเรือล่ม เป็นหนังสือชื่อสาราทนปริยายกถารวด แต่ที่พบในหอสมุดแห่งชาติพบว่าหนังสือชื่อนันทกปการณ พิมพ์ขึ้นเพื่อแจกในงานพระศพกรมขุนโพธิไพศาลโสภณ พิมพ์ขึ้นเมื่อปีพ.ศ.2419 และเมื่อเป็นพระราชนิมิตต่อมาจึงได้ยึดถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติมาจนทุกวันนี้ จากการศึกษาวิจัยของ Olson (1992) ได้ชี้ให้เห็นว่าการจัดพิมพ์หนังสืองานศพในประเทศไทยนั้นมีลักษณะเฉพาะและเป็นวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย และจากการแบ่งหมวดหมู่ของงานศึกษาวิจัยของ Pranee Kiriyant (2012) ที่ได้ดำเนินการที่ห้องสมุดของศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยเกียวโต ที่ถือว่ามีจำนวนทรัพยากรสารสนเทศหนังสืองานศพที่อยู่นอกประเทศไทยมากที่สุด จากการศึกษาวิจัยนี้ได้ทำการคัดแยกหมวดหมู่หนังสืองานศพเป็นจำนวนถึง 4,000 ชื่อเรื่อง ส่วนงานวิจัยของสุตารัตน์ รัตนราช (2542) ได้ศึกษาการนำหนังสืองานศพไปใช้ในงานวิจัยเชิงประวัติศาสตร์โดยได้ศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพกับนักประวัติศาสตร์เป็น

เวลาถึง 3 ปีรวมถึงการศึกษาของนวลวรรณ ชั้นไพศาลศิลป์ (2542) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการวิเคราะห์หนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดพิมพ์ในปี พ.ศ.2521 ถึง พ.ศ.2530 ที่ได้วิเคราะห์เนื้อหาของหนังสืองานศพจากห้องสมุด 18 แห่งรวมถึงที่ห้องสมุดวัดบวรนิเวศวิหารด้วย นอกจากนั้น อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ได้ศึกษาวิจัยเรื่องความหมายของตัวตน : พัฒนาการหนังสือแจกในงานศพ (2555) ซึ่งกล่าวว่าอาจารย์โยเนะโอะ อิมิอิ ได้มอบมรดกสำคัญอย่างหนึ่งให้แก่วงวิชาการไทยศึกษา คือ การรวบรวมหนังสือแจกในงานศพมากกว่า 6,000 เล่ม จากคุณจรัส พิกุล ไปไว้ที่ห้องสมุดของศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา (Center for Southeast Asian Studies) มหาวิทยาลัยเกียวโต ที่ผ่านมาวงวิชาการเห็นถึงความสำคัญของหนังสืองานศพค่อนข้างมาก มีงานเขียนจำนวนมากที่ใช้สารสนเทศจากหนังสืองานศพ และมีงานวิจัยหลายเรื่องที่วิเคราะห์หนังสืองานศพ สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์ ซึ่งศึกษาหนังสือแจกงานศพในระหว่างพ.ศ.2501 ถึง พ.ศ.2510 แสดงถึงประเภทของหนังสือที่นิยมพิมพ์แจก ที่แบ่งได้เป็น 2 ประเภทด้วยกัน ประเภทแรกเป็นหนังสือเกี่ยวกับศาสนากับประเพณีการทำบุญ หนังสือแจกประเภทแรกนี้ สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์ ได้พบประเด็นที่สำคัญประเด็นหนึ่ง คือหนังสือที่ถูกเลือกมาพิมพ์แจกมากที่สุดได้แก่หนังสือในชุดกฎแห่งกรรมของท.เลียงพิบูลย์อีกประเภทหนึ่งจะเป็นงานเขียนต่างๆ ไป เช่น ชีวิตประวัติบุคคลสำคัญการท่องเที่ยวตามทางรถไฟ ภาษาในราชสำนัก และในระยะหลังจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลมากขึ้นการศึกษาในกลุ่มบรรณารักษศาสตร์ที่น่าสนใจอีกฉบับหนึ่งได้แก่ การศึกษาของGrant A. Olson เรื่องThai Cremation Volumes: A Brief History of a Unique Genre of Literatureซึ่งได้สรุปประเด็นข้อถกเถียงในเรื่องการพิมพ์หนังสือแจกฉบับแรก ขยายประเด็นที่ปรากฏในการศึกษาของสุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์ และอธิบายถึงความพยายามรวบรวมหนังสือแจกงานศพจำนวนมากไว้ในที่เดียวกันคือที่วัดบวรนิเวศวิหารการศึกษาในระยะหลังที่น่าสนใจ ได้แก่ การศึกษาของนวลวรรณ ชั้นไพศาลศิลป์ เรื่องการวิเคราะห์หนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดพิมพ์ในปี พ.ศ.2521 ถึงพ.ศ. 2530 และธัญญาลักษณ์ ใจเที่ยง เรื่องการวิเคราะห์หนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดพิมพ์ในปี พ.ศ. 2531 ถึง พ.ศ.2551 การศึกษาทั้งสองฉบับนี้มีความคล้ายคลึงกันในกรอบการวิเคราะห์แต่เป็นการศึกษาช่วงเวลาที่แตกต่างกัน

วัตถุประสงค์

- 1.เพื่อศึกษาระบบการจัดเก็บและให้บริการหนังสืองานศพของศูนย์บรรณสารและสื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
- 2.เพื่อศึกษาหาแนวทางในการจัดหาหนังสืองานศพของศูนย์บรรณสารและสื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
- 3.เพื่อศึกษาการกระจายตัวของเนื้อหาของหนังสืองานศพของศูนย์บรรณสารและสื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

ขั้นตอนและวิธีดำเนินการ

- 1.กำหนดวัตถุประสงค์ในการวิจัย
- 2.กำหนดสมมติฐานในการวิจัยโดยแบ่งออกเป็น 3 ข้อคือ

2.1 เนื้อหาของหนังสืองานศพส่วนใหญ่ที่พิมพ์เผยแพร่จะมีเนื้อหาด้านศาสนาโดยจัดหมวดหมู่ในหมวดศาสนาและปรัชญา

2.2 ความต้องการใช้งานหนังสืองานศพในการศึกษาค้นคว้าส่วนใหญ่เป็นหนังสือที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในด้านประวัติศาสตร์เป็นส่วนใหญ่

2.3 ปัญหาในการจัดเก็บและให้บริการหนังสืองานศพส่วนใหญ่จะเป็นด้านการจัดหมวดหมู่และการจัดสรรงบประมาณในการจัดซื้อหนังสืองานศพ และขาดผู้รับผิดชอบในการให้บริการที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของเนื้อหาและความสำคัญของหนังสืองานศพ

3.กระบวนการในการดำเนินการวิจัย

3.1 กำหนดกลุ่มประชากรที่จะศึกษาคือหนังสืองานศพที่อยู่ในศูนย์บรรณสารและสื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์จำนวน 3,500 ชื่อเรื่อง

3.2 จัดทำแบบลงรายการเพื่อจำแนกเนื้อหาตามหมวดหมู่แบบทศนิยมดิวอี้ (Dewey Decimal Classification System)

3.3 จัดทำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อใช้สัมภาษณ์บรรณารักษ์ในศูนย์บรรณสารและสื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ จำนวน 10 คน

3.4 วิเคราะห์ข้อมูลในเชิงสถิติโดยใช้ค่ากลางเลขคณิต และร้อยละ เป็นหลัก

3.5 สรุปและอภิปรายผลเปรียบเทียบกับงานวิจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผลของการศึกษาพบว่ามีความสอดคล้องกับการวิจัยของ Olson (1992) ได้ชี้ให้เห็นว่าการจัดพิมพ์หนังสืองานศพในประเทศไทยนั้นมีลักษณะเฉพาะและเป็นวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย และจากการแบ่งหมวดหมู่ของงานศึกษาวิจัยของ Pranee Kiriyanant (2012) ที่ได้ดำเนินการที่ห้องสมุดของศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยเกียวโต ที่ถือว่ามีจำนวนทรัพยากรสารสนเทศหนังสืองานศพที่อยู่นอกประเทศไทยมากที่สุด จากการศึกษาวิจัยนี้ได้ทำการคัดแยกหมวดหมู่หนังสืองานศพเป็นจำนวนถึง 4,000 ชื่อเรื่อง ส่วนงานวิจัยของสุภารัตน์ รัตนราช (2542) ได้ศึกษาการนำหนังสืองานศพไปใช้ในงานวิจัยเชิงประวัติศาสตร์โดยได้ศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพกับนักประวัติศาสตร์เป็นเวลาถึง 3 ปีรวมถึงการศึกษาของนวลวรรณ ชื่นไพศาลศิลป์ (2542) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการวิเคราะห์หนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดพิมพ์ในปี พ.ศ.2521 ถึง พ.ศ.2530 ที่ได้วิเคราะห์เนื้อหาของหนังสืองานศพจากห้องสมุด 18 แห่งรวมถึงที่ห้องสมุดวัดบวรนิเวศวิหารด้วย นอกจากนี้ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ได้ศึกษาวิจัยเรื่องความหมายของตัวตน : พัฒนาการหนังสือแจกในงานศพ (2555) และพบว่าหนังสืองานศพอยู่ในศูนย์บรรณสารและสื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์จำนวน 3,500 ชื่อเรื่องมากกว่าร้อยละ 23.6 มีเนื้อหาเน้นด้านศาสนาและปรัชญาและที่ม้น้อยที่สุดคือมีเนื้อหาด้านเทคโนโลยีมีเพียงร้อยละ 2 เท่านั้น จึงแสดงให้เห็นว่าการจัดพิมพ์และเผยแพร่หนังสืองานศพในประเทศไทยขาดการกระจายตัวในด้านเนื้อหา และการจัดเก็บและ

ให้บริการมีปัญหาด้านงบประมาณที่ไม่เพียงพอยังขาดการให้ความสนใจและถึงคุณค่าของหนังสืองานศพ รวมถึงขาดผู้มีความรู้ที่ลุ่มลึกที่จะให้บริการหนังสืองานศพให้กับผู้ใช้ในศูนย์บรรณสารและสื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ สำหรับในช่วงที่ยังขาดกำลังบุคลากรและงบประมาณในสถานการณ์ปัจจุบันการที่นำหนังสืองานศพไปรวมไว้ในโครงการเอกสารทัศนคติและหนังสือหายากที่มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมจัดเก็บ และเป็นแหล่งค้นคว้าเผยแพร่ทรัพยากรสารสนเทศประเภทสิ่งพิมพ์หายากที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลท้องถิ่นภาคใต้ โดยเฉพาะจังหวัดนครศรีธรรมราช และหนังสือเกี่ยวกับบุคคลสำคัญในท้องถิ่นทั้งในและต่างประเทศ เช่น หนังสืออนุสรณ์งานศพ หนังสือชีวประวัติ หนังสือรวบรวมผลงาน เป็นสิ่งที่เหมาะสมต่อสภาพปัจจุบัน และจากสมมติฐานที่ตั้งไว้ทั้งสามข้อนั้นมีการพิสูจน์สมมติฐานและยอมรับสมมติฐานทั้งสามข้อ

การนำไปใช้ประโยชน์

1. ศูนย์บรรณสารและสื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ควรนำผลงานศึกษาวิจัยนี้ไปขยายผลเพื่อสร้างความเข้มแข็งของทรัพยากรสารสนเทศหนังสืองานศพ

2. ศูนย์บรรณสารและสื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ควรดำเนินการให้บริการในเชิงรุกเพื่อให้ผู้ใช้ทรัพยากรสารสนเทศหนังสืองานศพสามารถเข้าถึงเนื้อหาได้ง่ายขึ้นและมีจำนวนการใช้งานเพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลในด้านการเพิ่มผลงานทางวิชาการที่มีมากขึ้นด้วย ทั้งงานวิจัยในระดับบัณฑิตศึกษาและงานวิจัยของคณาจารย์ที่ตีพิมพ์เพิ่มมากขึ้นทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ

รายการอ้างอิง

- Halbwach Maurice, (1992) *On Collective Memory*, Chicago: University of Chicago Press
- Nuanwan Chanpaisalsin. (1999). *An Analysis of Cremation Books Published in 1978-1987*. Master. Arts (Library and Information Science). Chulalongkorn University. Bangkok. (Thailand). Graduate School.
- Olson, Grant. (1992). Thai cremation volumes: a brief history of a unique genre of literature. *Asian Folklore Studies*, Vol 51, pp. 279-294.
- Pranee Kiriyanant.(2012). Articles of Thai Cremation Books in *The Center for Southeast Asian Studies Library Kyoto University* (IV). Kyoto : Center for Southeast Asian Studies.
- Sudararat Ratanaraj. (1999). *The Use of Cremation Books by historians in State Universities*. Master. Arts (Library and Information Science). Chulalongkorn University. Bangkok. (Thailand). Graduate School.
- Wasana Boonjong. (1999). *Information Needs and Uses on the Internet by Thai Studies Researchers*. Master. Arts (Library and Information Science). Chulalongkorn University. Bangkok. (Thailand). Graduate School.

